

Avtor: Ronny Jaffe', Milano, Italija; kontaktni naslov: ronnyj@tin.it

Prevod: Pavel Koltaj, prispevek je bil objavljen v reviji Kairos letnik 4, št. 3/4 (2010), str. 141—151.

Ronny JAFFE'

Zapiski o kompleksu sorojenca: med Narcisom in Ojdipom

»Valdrado so postavili v starih časih na bregovih nekega jezera. Njene hiše so iz samih verand, ki slonijo druga na drugi, in ulice se vijejo visoko nad strmo obalo, z balustradami na jezerski strani. Tako popotnik, ko prispe, vidi dve mesti: prvo pokončno nad jezerom in drugo prevrnjeno, ki odseva v gladini. V eni Valdradi ne obstaja in se ne zgodi nič takega, česar ne bi ponovila druga Valdrada ... Valdradi nista enaki, kajti nič, kar se zgodi v mestu, ni simetrično ...« (Calvino: 33).

Valdrada, eno izmed številnih Calvinovih nevidnih mest, katerega naseljujejo prebivalci, ki »vedo, da je vsako njihovo dejanje hkrati to dejanje in njegova zrcalna podoba« (ibid), mi v misli pričara sliko notranjega sveta, ki ostaja neviden in nerazumljiv vse do trenutka, ko pride v stik z delikatnim analitikovim kiparjenjem, s katerim se ta dotakne, in prek procesa diferenciacije loči notranje dele, ki se zrcalijo drug v drugem, se zamegljujejo, stapljajo, prekrivajo in si stojijo nasproti v bolečem in krvavem bratomornem boju.

Kako se izognemo temu, da ne bi v prekrivajočem se narcističnem zrcaljenju drug drugemu predstavljali ogledala, hkrati pa prav tako nismo drug drugemu nasprotni, in je vsak od nas usidran v svoj lasten narcizem? Kako se izognemo posegom v recipročno individualnost, s katerimi tvegamo neznosno zmedo, ki slabi našo zmožnost samostojnega mišljenja in ustvarja čudne ter nezdrave mentalne dvojčke? Kako lahko torej sprejmemo drugega, analizanta, njegovo individualnost ter njegov mentalni prostor, in se pri tem počutimo, kot posameznik in analitik, dovolj suvereni v svojem položaju? Ta vprašanja si

pogosto zastavljam, kadar imam občutek, da se s pacientom vrtiva vsak v svojem krogu, med katerima ni komunikacije, oziroma, nasprotno, sta kroga preveč skladna.

Teoretično-klinično paradigmo, ki mi je bila v pomoč pri teh vprašanjih, predstavlja teorija kompleksa sorojenca, ki so jo razvili zlasti Luis Kancyper (Argentina), René Kaes (Francija) in Dina Vallino (Italija).

Ti avtorji so mnenja, da ima kompleks sorojenca, kljub temu, da je po eni strani povezan z ojdipovim kompleksom, po drugi pa z narcizmom, svojo lastno psihološko vrednost.

Kratek oris teorije kompleksa sorojenca

Avtorji z uporabo besede kompleks nakazujejo, kljub temu, da prihajajo z različnih teoretskih paradigem, da je potrebno temo »sorojenca« obravnavati ne samo kot vezni člen realne in dejanske družine, temveč tudi v smislu bolj intrapsihičnih analogij, prek katerih se odpira prostor za kompleksno in razdelano proučevanje, ki izhaja iz ravni notranjega sveta.

V tem pretresu predstavlja tema sorojenca nezavedno, imaginarno tvorbo, ki jo najdemo pri vseh ljudeh; ne glede na prisotnost dejanskih sorojencev ima vsak otrok namišljene sorojence, v obliki dvojnikov; izvor kompleksa sorojenca leži v odsevu dvojčka, zrcalnega dvojnika.

Kancyper je prepričan, da »predstavlja bratska dinamika strukturirajoči element psihičnega življenja« (Kancyper, 2008: 100), Kaes pa trdi, da bratska razmerja »tvorijo horizontalne sorodstvene vezi med vrstniki, ki so prepletene z vertikalnimi razmerji med starši in preteklimi generacijami« (Kaes, 2003: 15).

Medtem, ko »so vezi med brati in sestrami intersubjektivne organizacije« ... predstavlja kompleks sorojenca »urejeno celoto nezavednih predstav in zasedb

..., ki ima lastno substanco in dinamiko« (Kaes, 2008: 173) in v kateri so postavljene pod vprašaj ljubezen, narcistične in objektne želje, pa želje po sovraštvu in agresiji. Nezavedne predstave, ki ne zadevajo samo starševskih likov, temveč tudi brate in sestre, in ki pri vsaki osebi predstavljajo, »pri edincu ali članu bratovščine, temeljno izkušnjo človeškega uma« (ibid).

Kot lahko vidimo, obstajata dve ravni: sinhrona intersubjektivna ter kogeneracijska raven, pri čemer ima druga intrapsihičen izvor.

Pri tej drugi ravni, ki je sestavljena tako iz oblik arhaične in primarne narave kot tudi iz bolj razvitih in diferenciranih oblik, se bom nekoliko dlje pomudil: »Arhaični kompleks sorojenca ima opraviti s fiksacijami na imago in like narcističnega dvojnika, medtem ko ima ojdipiziran kompleks sorojenca opraviti s prepoznanjem drugosti in bistveno artikulacijo starševskih in bratskih vidikov« (Kaes, 2008: 263). To pomeni, da kompleks sorojenca nenehno prečka pot ojdipovega kompleksa in narcizma. Če se torej osredotočimo na kompleks sorojenca, lahko prepoznamo premike od praidentifikacije, v kateri je drugi izkušan kot identičen samemu sebi, k vezem s posameznikom, ki velja za diferencirano osebo, s katero lahko govorimo in se pogovarjamo znotraj dialektičnega evolutivnega procesa.

Medtem ko ima ojdipov kompleks korenine v razlikah med spoloma in generacijami ... »v zapuščinah, v zamegljenosti izvorov, v transgeneracijskih razmerjih« (Kaes, 2008: 43), in je v skladu z diahroničnim načelom, predstavlja kompleks sorojenca horizontalno-sinhrono os, ki seka prvo os in se pridružuje generacijskemu, na primer »drugemu, vsiljivcu, znanemu in različno identičnemu« (ibid.) s celo vrsto razmerij, ki imajo lahko različen emotivno-afektiven vpliv na trikotno ojdipsko strukturo. Po drugi strani pa kompleks sorojenca implicira, tudi v svojih najbolj arhaičnih oblikah, določeno stopnjo diferenciacije in distance v primerjavi s popolnoma povezanimi oblikami, znotraj katerih ostane oseba fiksirana in zamrznjena v oblikah umika od primarnih procesov inkorporacije in absorbcije drugega.

Sorojenec: od resničnosti k fantaziji

Lacan se je posvečal kompleksu sorojenca specifično prek formulacije kompleksa vdora, arhaične oblike razmerja z drugim, ki izvira iz narcizma; možni proces evolucije in subjektivacije omogoča, da se tesnoba pred imaginarnim vsiljivcem spremeni v radovednost in zanimanje za drugega; da se lahko fantazija vdora, ki jo sestavljajo zavrnitve, napadi in tesnoba zaradi občutka preplavljenosti, umakne libidinalni in emotivni zasedbi v smeri drugega, ki nam ni enak.

Čeprav se zdi smiselno povezati kompleks vdora s številnimi kliničnimi primeri, ki so na voljo v psihoanalitični literaturi in lastnimi izkušnjami, pa ta kompleks postane neoprijemljiv in skrivnosten, v kolikor ga posplošimo na vse osebe, v trenutku njihovega rojstva, še zlasti, kadar imamo opraviti s pacienti, ki imajo resnične brate oziroma sestre.

Ko Kaes razpravlja o fantazijski dimenziji, vplete lik imaginarnega dvojčka, »ki predstavlja paradigmo popolnega bratstva in katerega sproži zrcalni narcizem« (Kaes: 81).

Na tem mestu ne govorim o Bionovem imaginarnem dvojčku (1979), ki se razvije prek razcepa dela sebe (Bion, 1970: 17), temveč o obstoju »večinoma skritega in nevidnega imaginarnega tovariša« (Kaes: 89). Če je res, da lahko ta tovariš deluje kot psihično zatočišče v času, ko oseba doživlja praznino, umik, neznosno osamljenost, oziroma deluje kot obrambna utrdba proti tesnobi zaradi občutka preplavljenosti, potem je mogoče, da predstavlja skrivni tovariš končno dejanje ustvarjalnosti in kompetence osebe, ki ji omogoči, da preide od »arhaične, popolnoma povezane situacije ... v prelom, separacijo« (Gaburri: 49). Na to lepo pokaže Eugenio Gaburri v svoji analizi Conradove kratke zgodbe *The Secret Sharer* (»Skrivni delilec« ladijske kabine, človek, ki z nekom deli isti prostor) (Gaburri 1986: 49).

Po mojem mnenju je zanimiva metafora skrivnega delilca še najbolj povezana s psihičnim prostorom prek imaginarnega telesa, ki ga deli mati s prepletenimi in

prilepljenimi brati in sestrami; ne brati in/ali sestrami kot osebami, temveč delnimi objekti: »popolnoma komplementarnimi objekti« (Kaes, 2008: 132). Proces odpletanja in diferenciacije je mogoč le prek separacijske kompetence in odpovedi fantaziji posedovanja matere z mnogimi dojkami, kakršna je Artemida Polimasta iz Efeza, ki predstavlja fantazijsko dopolnilo gonu po požrtju materine dojke, ko ta ni dovolj oziroma ne nudi dovolj afektivne in emotivne hrane. Proces odpletanja in prepoznavne materine dojke v njeni nevsemogočni sposobnosti dajanja hrane, lahko odpre miselni prehod k občutku skupne lastnine (gr. ti-koinon), znotraj katerega »lahko stvari ločimo glede na to, kaj imajo skupnega ... saj se med osebami in stvarmi, stvarmi in idejami, vzpostavijo stabilna razmerja« (Corrao, 1998, II. zv.: 195).

Na tem mestu vidim »povezavo med grškim ti-koinon in židovskim krvnim sorodstvom, ki govori o tem, da si moje krvi, in lahko zato sodeluješ pri skupni snovi, telesni materi, ki te je rodila in katere mleko si pil (Jaffè, 2002: 11). Zaradi te fizične hrane, ki jo spremljajo afekti in čustva, lahko dojenček razširi svoj emotivni in afektivni prostor, odpre se mu možnost, da v svoje misli vključi svoje brate/sestre, ki prejemajo naklonjenost in hrano od skupne dojke.

Perspektiva »skupnosti« je tista, zaradi katere je po eni strani možen izhod iz »polarnosti, za katero je značilno pripadanje družini, ki ji je vsiljena tiranska zaščita s strani družbenega in družinskega nadjaza, po drugi strani pa osvoboditev od sinkretične in prepletene zmešnjave« (Jaffè, 2003: 128). Življenjsko okolje se razvije na »prehodnih in deljenih območjih, ki jih prekrivajo posamični predeli individualnosti: tako lahko pride do preobrazbe, od razcepa med [družabnostjo in narcizmom, ki sta prisotna v posamezniku] (Bion, 1996: 117), k dinamičnemu deljenju istega prostora s strani obeh polov« (Jaffè, *ibid.*). Za skupino sorojencev lahko trdimo, da, »kot vse skupine, nastane in deluje znotraj deljenega in skupnega psihičnega prostora. Kot pri vseh skupinah je posameznik razpet med nujnost, da opusti del svojih identifikacij, misli in idealov, da pomaga ohranjati skupino sorojencev in svojo vez z bratstvom, in potrebo po lastnem subjektivnem prostoru« (Kaes, 2008: 219).

Čas generacij in medgeneracijski prostor

Pretekle in nedavne travme

Vemo pa, da življenjskega okolja ne sekajo le sinhrona poti, temveč tudi bolj davne in skrivne poti, ki potekajo ob generacijskih oseh, na katerih je morda prišlo do nalaganja in stratifikacije implicitnih oziroma eksplicitnih travm in mikrotravm.

Primarni narcistični vtisi, ojdipska nestanovitnost in, dodal bi tudi, kompleks sorojenca, ki je vezan na »učinek kompleksa sorojenca staršev« (Kaes: 29), se prenašajo in vpisujejo v materino in očetovo telo ter um: torej gre za stvar identifikacijskega procesa, ki se vpisuje v imaginarne reprezentacije družinske zgodbe (mnogi otroci so nosilci neizpoljenih želj in skritih konfliktov, ki se odvijajo med starši in starimi starši).

Kompleks sorojenca se vpisuje na transgeneracijsko os, na katero lahko včasih vplivajo travme, nesporazumi, tabuji in protekcionizem, ki se prenašajo iz generacije v generacijo. Tovrstne nezavedne identifikacije pomenijo, da so otroci – bratje in sestre – podvrženi odtujevalnim prilagoditvam, ki so jim podvrženi na odtujevalen način tudi starši. To pomeni, da je mentalni prostor staršev poln eksplicitne in implicitne nestanovitnosti preteklih generacij. Zaradi tega ti v danih okoliščinah težko zagotovijo prostor, v katerem lahko vsak otrok – brat ali sestra – razvije svojo identiteto; dejansko se otrok, namesto da bi si v svoji glavi ustvaril lastnega skrivnega tovariša, sooča z motečo drugostjo, ki jo sestavljajo imaginarni bratje, razcepljeni in projicirali s strani njegovih starševskih figur. Ti cistični skupki, ki se zdijo tako nedoumljivi in enigmatični, izvirajo v »odsotnosti, presežnosti in/ali arbitrarnosti starševskih funkcij« (Kancyper, 2008: 106), in posledično prinašajo bratomorne impulze, ki ne pripadajo nujno objektivnim bratskim konfliktom; namesto tega predstavljajo začasne premestitve preteklih bratomornih bojev, ki živijo tako v mitih kot v preteklih, nedavnih, javnih in zasebnih zgodbah. Za otroka to pomeni ujetost v zgodbo, ki nima ničesar opraviti z njim, ki ni njegova, ki pripada nekemu drugemu svetu in zaradi katere bo imel težave, oziroma sploh ne bo zmožen priti v stik z lastnim kompleksom sorojenca.

Zaradi tega menim, je pomembno, da razmišljamo o kompleksu sorojenca z vidika sinhronega prostora, ki mu nekdo pripada, in ki je povezan z, pa vendar tudi ločen od senc in duhov z drugih svetov. Če o prostoru ne razmišljamo na banalen način, kot o kosu zemljišča (ki se lahko na primer nanaša na pogoste spore med sorojenci po smrti staršev), temveč v smislu prostora, ki obstaja med posamezniki, ki tvorijo skupino, torej posamezniki, ki jih medsebojno povezujejo (hkrati pa tudi ločujejo in ščitijo) mnoge stvari, ki so jim skupne, nam to omogoča razmislek o prostoru s prav posebnega zornega kota. Prostor v tem primeru zaseda občutje pripadnosti, zaradi katerega je mogoč prehod od fratricidnih fantazij in občutkov na eni strani in narcistične vsidranosti na drugi do občutka neodvisnega in bratskega deljenja.

Prostor, ki mu lahko nekdo pripada je neizogibno povezan s prostorom, ki so ga starši zmožni ustvariti za svoje otroke. Iz tega izhajajo številna vprašanja.

Ko na primer Kancyper govori o Kafki, nas opominja, kako je praznino materinega prostora pri njem naselil oče in mrtva sorojenca, in kako je to pomanjkanje fizičnega prostora v njegovi mami v njem vzbudilo sovražnost; proti njej, ker je bila prisvojena, in proti mrtvima bratoma, ki sta si jo prisvojila. Oseba, ki preživi smrt brata ali sestre, doživlja več travm: dejansko izgubo sorojenca, občutje žalovanja, ki ga na preživelega otroka prenesejo starši, občutek krivde, ker je sam preživel, in včasih tudi vprašanje, na katero ni moč odgovoriti: zakaj prav on/ona in ne jaz?

Če se vrnemo nazaj k temi prostora, se to vprašanje izkaže kot temeljno, kar zadeva prostor, ki si ga lahko starši vzamejo za svoje otroke. Izgube, nasilna dejanja, zapuščenost, travme, bolezni in druge stvari, poleg odtujevalnih identifikacij in transgeneracijskega vidika, ki sem ga omenil, očitno predstavljajo težko breme za funkcijo materinske sanjarije. »Pri kompleksu mrtve matere, ki ga je opisal André Green, ima [na primer] materinsko žalovanje velik vpliv na otroka, saj ji žalovanje preprečuje, da bi skrbela za preživelega otroka« (Kaes: 212). Mati, ki je dovolj neobremenjena, lahko v svojih mislih sprejme nerojenega otroka in naredi prostor tudi za morebitne prihodnje novorojenčke. In ne samo

to: lik očeta, s svojo diskretno prisotnostjo in zmožnostjo introjekcije v mislih matere, ki je nedavno utrpela izgubo oziroma preživela travmo, lahko nase prevzame materine projekcije in tesnobe in ji tako omogoči, da sprejme novega otroka. V tem primeru je funkcija ločenosti implicitna in človeku omogoča, da se do te mere distancira od preteklih in nedavnih travm, da lahko sprejme novo.

Specifično dualno razmerje med materjo in otrokom, ki ga spremlja živa očetovska senca, omogoča ustvarjanje prostora, ki mu pripada nek človek in v katerem lahko skupaj živijo resnični ter imaginarni sorojenci.

Po mojem mnenju lahko ta tip mentalnega prostora pri starših prispeva k gibljivosti in svobodi v kompleksu sorojenca, in tako vzpostavi razmerje med velikostjo njihovega prostora in preteklimi dogodki, ki niso stalni, so šibki oziroma lahko vsak hip izbruhnejo na dan.

Mati in oče, ki sta sposobna med seboj ustvariti prostor, ga lahko posredujeta otroku, in ta lahko, s tem, da je sposoben biti sam, izumlja in ustvarja igre z imaginarnim bratom. Isti otrok lahko, kadar je skupaj s pravimi brati, sestrami oziroma sovrstniki, eksperimentira z igrami in tipi komunikacije, v katerih se prenašajo nežni tokovi in znosna agresivnost, ne da bi prihajalo do nasilnih izbruhov in razburjenja. Ustvarjanje tega psihičnega prostora je nujno potrebno, saj otroku omogoča, da sprejme drugega in/ali si ustvari podobo po lastnih željah, v katero lahko projicira afekte, igre, rivalstvo in prijateljstvo.

Kompleks sorojenca v psihoanalitičnem razmerju

V luči tega teoretskega razmisleka se sprašujem, ali lahko analitik v transfernem razmerju včasih igra vlogo sorojenca, ki je ne moremo primerjati z vlogo imaginarnega dvojčka, s katero jo lahko včasih zamenjata tako pacient kot analitik.

Prek predstavitve kliničnega primera bom skušal prikazati, kako lahko analitik, skupaj s pacientom, izkusi spremenljivost kompleksa sorojenca. S tega zornega kota, kompleks sorojenca ne predstavlja več le preproste premestitve ojdipovega kompleksa, ki se kaže v transferju, prav tako ga ne moremo primerjati z

narcističnim tipom transferja; ima lastno specifiko, ki je ne moremo zamejiti na preprost obstranski transfer. Kompleks sorojenca je izraz polimorfnih aspektov, pri katerih so v igri »narcistične in objektne zasedbe libida in gona smrti« (Kaes, 2008: 63), predvsem pa lahko kompleks sorojenca zasede več mest, ki ustrezajo različnim resničnim in imaginarnim bratom in sestram.

Teoretski del bi želel zaključiti z besedami analitika, ki je imel močan vpliv na moje razmišljanje o tej temi: »Na analitika, ki vdira v družinsko zgodovino pacienta, lahko gledamo bolj kot na brata oziroma sestro kot pa na starša, in zaradi tega je potrebno analitikov očetovski transfer pravočasno analizirati ... za edince, naj so pacienti ali analitiki, verjamemo, da so v svojem okolju našli objekte, ob katerih so se kalili v družabnih razmerjih, ali pa so jih preprosto izumili« (Bourguignon, 2003: 87). Zdi se, da se Bourguignon z besedami »analitik, ki vdira« nanaša na neke vrste neizogibno travmatično ponavljanje, ki se odvija v analitikovi pisarni. Zaradi tega menim, da je uporabno, če analitik pri sebi predela svoj lastni kompleks sorojenca in tako omogoči pacientu, da pride v stik z njim, ne da bi hkrati prišlo do ponovitve vsiljivega travmatičnega dogodka.

O razmerju s svojimi imaginarnimi brati, sestrami in vrstniki sem skušal razmišljati tako v svoji analizi kot samoanalizi, in tudi v življenju nasploh. Menim, da lahko trdim, da mi je analitično delo na kompleksu sorojenca predstavljalo temeljno motivacijo za pridruženje skupnosti sorojencev (Neri, 1995: 54; Kaes, 2008: 264), ki jo v moji »poklicni avtobiografiji« (Ambrosiano) sestavljajo tudi dragocena razmerja s skupino kolegov.

Vendar pa analitikov kompleks sorojenca poleg skupine kolegov ter teoretičnih in kliničnih prispevkov sestavljajo tudi številni drugi »resnični in imaginarni sorojenci, naši skrivni tovariši, ki jih introjeciramo, in ki nas spremljajo v življenju že odkar smo bili otroci; v nihanju med emancipatornimi in separacijskimi dejavniki in težavami, ki so povezane z inhibitornimi in travmatičnimi vidiki.

O teh davnih izkušnjah bi želel govoriti v naslednjem kliničnem primeru, in pokazati, kako nam je lahko razmislek o kompleksu sorojenca koristno vodilo pri našem vsakodnevnem delu s pacienti.

Elisa

Eliso, 35. leto v analizi, edinko, ki prihaja iz oddaljenega sveta, obremenjenega s travmatičnimi dogodki, najbolje predstavijo njene sanje in interpretacija, ki jih je imela pred približno mesecem in pol.

Vso noč sem sanjala, da sem v vojni, vendar pa ni šlo za vojno, ki je divjala v moji deželi, šlo je za bolj oddaljeno vojno, v njej so bili Nemci, ves čas smo bežali, ampak, ker je bil z mano moj mož, me ni skrbelo«.

Med vojno – pojasni Eliza – svojega moža še nisem poznala, spoznala sva se kasneje.

Ničesar se ne morem spomniti, tudi zaradi tega ne, ker nikoli ne razmišljam o tisti vojni. Nihče ne želi več razmišljati o njej, čeprav pa nekaj je čudno: ko ljudje v moji deželi govorijo o preteklih dogodkih, vedno pravijo »pred vojno« in »po njej«. Kar se tiče prisotnosti mojega moža, se lahko spomnim le, da sem šla z njim pretekli konec tedna iskat drugi prstan, ki naj bi ga nosil poleg mojega poročnega prstana, vendar ga še nisem uspela najti.

Morda je to nenavadno, vendar pa je v teh sanjah povzeta Elisina zgodba prvega leta analize.

Njeni stari so se ločili, ko je bila Elisa še otrok, in njen oče se je preselil v predel dežele, ki je bil sovražen do ljudi po materini strani. V najinih prvih pogovorih mi je pripovedovala podrobnosti o bombardiranju njenega mesta, ki mu je bila priča; kako se je neka celotna stavba zrušila pred njo in kako je sama le za las ušla smrti.

Ko je bila stara osemnajst let, je s pomočjo neke tete emigrirala v Italijo, kjer je začela delati, in dve leti kasneje, pri dvajsetih, je na poti na obisk k svojim staršem, spoznala svojega bodočega moža, ki je Italijan ... Poročila sta se kljub ostremu nasprotovanju obeh družin, in njen mož je popolnoma prekinil stike s svojimi starši.

Prihod v Italijo in srečanje z možem predstavljata mejnik v pacientkinem življenju: *pred* in *potem*.

Obdobje *pred* ne predstavlja le bratomorne vojne v njeni deželi, temveč tudi vojno v njeni družini: spore med staršema in materino nasilje nad Eliso. Obdobje *potem*, ki traja približno deset let, Elisa preživlja v stanju popolne abulije, depresije, popolnega zanikanja življenja, v katerem je po cele dneve v postelji, kjer čaka moža, da se zvečer vrne z dela. Elisina izolacija in njena popolna povezanost z možem že več let predstavljata *lajtmotiv* pacientkinega življenja.

Analiza razkriva, da se pacientka skriva v svojo samoto, v pomirjujoč steklen kozarec, zato da se zaščiti pred spominom na družinsko bombardiranje. Elisa ne prenaša zvokov, vonjev, prahu, nereda, in odkar je med analizo postala bolj aktivna, preživlja čas doma pri pranju, čiščenju in pospravljanju, da bi se tako izognila nevarnosti obujanja preteklih spominov.

V tem kontekstu bom predstavil drobce dveh seans, ki imata po mojem mnenju določen pomen, kar zadeva kompleks sorojenca, tako na intrapsihični ravni (prva seansa) kot na ravni transfera in kontratransferja (druga seansa).

Prva seansa

Elisa mi kot običajno pripoveduje, da se je počutila depresivno in da je doma čakala na moža, ne da bi poskrbela zase in se umila. Kot ponavadi je on v celoti poskrbel zanjo, ji pripravil večerjo in jo dal spat, vendar pa prvič v tej seansi pristavi: *Razmišljala sem o tem, da ne vem, če mi je všeč to razmerje ... ki je tako popolnoma povezano ... razmišljala sem o tem, da bi bilo lepo, če bi bila neodvisna ... in konec koncev me mož straši, ko pravi, da brez mene nikoli ne bi mogel živeti ... da nisem samo jaz tista, ki ga tako krvavo potrebujem, ampak da me tudi on potrebuje. Misel je bila tako lucidna, tako jasna kot še nikoli.*

Ponoči se je zgodilo nekaj nenavadnega ... ob meni je bil angel ... prišel je k meni ... bil je tam.

Isto noč sem imela sanje. To so prve sanje, ki jih prinaša, odkar je pred šestimi meseci začela z analizo.

Sem z možem, s katerim se po stopnicah vzpenjava v indijski tempelj. Ko hodiva, naju nekdo opozori na prisotnost dveh groznih podgan, zato se odpraviva nazaj dol. Na poti nazaj nek gospod pred mene postavi nekega drugega glodavca, miš, in zbudim se. Vedno sem se zelo bala podgan, čeprav jih nisem nikoli videla, le nekaj miši ... kako grozno.

Te sanje me spominjajo na neke druge sanje, ki sem jih imela pred sedmimi leti in ki jih nisem nikoli pozabila, saj sem bila po babičini smrti vedno mnenja, da je šlo za preroške sanje. V času, ko sem sanjala, tega nisem razumela.

Sem v družinski hiši, kjer je okoli mize zbranih nekaj ljudi, med njimi tudi moj stric, ki je imel Downov sindrom; umrl je pri triindvajsetih, ko sem bila stara deset let. Svojega brata vprašam (na tem mestu se Elisi zgodi zanimiv spodrslijaj, svojega strica zamenja za brata), kje je moj dedek. Odide ga iskat, jaz pa mu sledim. Zapustiva hišo in moj stric ga povsod zaman išče. Nato prideva do prepada, kjer izgine. Na dnu prepada zagledam nadvse čuden prizor. Tam se vije procesija ljudi, romarjev, menihov, ki so namenjeni v sinagogo, cerkev, mošejo ... na kratko nekaj mističnega, in sanje se tu končajo.

Pogosto sem sanjala o svojem stricu, bil je bolan in v slabem stanju, skrit v kakšni ozki globeli.

Ta stric je umrl pri triindvajsetih, ker je bil bolan, in bil je prva mrtva oseba, ki sem jo videla doma, prva mrtva oseba v družini; bil je najmlajši otrok, imel je tri starejše sestre. Moja babica je dosti trpela zaradi tega otroka, tako takrat, ko je bil še živ, kot po njegovi smrti. Pacientka mi nato pripoveduje o pripravah na tipično židovsko žalovanje ob stričevi smrti, in doda, da v Italiji ta tradicija ne obstaja.

A: Če obstaja angel, če obstaja analitik, potem lahko sanjate in se spomnite nečesa zelo strašljivega in bolečega; ubežite lahko obema podganama (ki po mojem mnenju predstavljata starševska lika, za katera pacientka meni, da sta ji pila kri in jo napadala iz različnih razlogov), vendar pa se kasneje spomnite drugih sanj – morda gre za analitikovo miško, ki je grozna, ni pa nevarna – ki vam priključijo v

spomin vašega brata/strica, in ki na nek način predstavlja združitev vseh vaših sorodnikov – staršev, starih staršev, stricev, bratrancev in sestričen, bratov – naj bodo Židje, kristjani ali muslimani. (Pri tem namigujem tako na neko vrsto družinske amalgamacije, ki so jo načeli vzajemni konflikti, kot na Elisino zapleteno etnično in religiozno kozmopolitstvo). Zato mislim, da s temi sanjami odpirate vrata svojim spominom, namesto da bi se trudili, da bi bila vedno zaprta.

E: Pravzaprav se na tega strica nikoli ne spomnim, čeprav sem se z njim igrala večino svojega otroštva. Nikoli si nisem mislila, da sem si želela brata, vendar pa se spomnim, da sem včasih, ko sem bila majhna, mislila, da je moja mama rodila dvojčka.

Mislim, da je bila smrt strica/brata z Downovim sindromom za pacientko travmatična izkušnja. V okolju, za katerega so značilni nasilje in spori, je bilo razmerje med njo in stricem skoraj popolnoma povezano in pretirano zaščitniško, in pacientka se je nekako identificirala z njim, v smislu fizičnega stanja Downovega sindroma; da bi fizično odstranila izgubo. Dejansko je pacientka prišla po pomoč, ker se je čutila nesposobno in nezmožno kakršnekoli kompetence. Na moža je prelagala vlogo izmišljenega brata, ustvarila je »Downovsko« popolnoma povezano razmerje, ki je v bistvu temeljilo bolj na lepljivosti kot želji.

In kje je moje mesto analitika?

Vsekakor menim, da drugi prstan, ki naj bi bil nošen ob poročnem, predstavlja analitikov prstan, na katerega pacientka prelaga opravljanje zapletene bratovske vloge; da v popolnoma povezanem analitičnem razmerju igra njenega dvojčka, hkrati pa tudi dvojčka njenega moža, saj se pacientka tako izogne vsakršnemu tveganju, da bi prišlo do spora med menoj in njenim možem. Ustvariti želi popolnoma povezano varovalno okolje, v katerem bi se obvarovala pred svojo

družino, ki jo sestavljajo očetje, matere, strici in stari starši, ki so v nenehnem medsebojnem sporu.

Prišla sva do konca prvega leta analize, in mislim, da moram vsekakor sprejeti, da me pacientka potrebuje tudi v smislu simetričnega zrcalnega brata; da bi pacientki lahko pomagal ustvariti dovolj varno osnovo, s pomočjo katere bi lahko sprejela analitika kot nekoga, ki postopoma preneha igrati vlogo dvojčka in odpira prostor za bolj strogo ojdipsko perspektivo.

Druga seansa

Navajam drobec, za katerega pacientka pravi, da je *glasba za njena ušesa*, in v katerem obstaja nevarnost, da pride do identifikacijskih zapletov v najinih zgodovinah.

E: Kaj naj rečem, izčrpana sem, utrujena. Z veseljem bi spala cel dan, če ne bi v okoliški stavbi prišlo do eksplozije. (Pomislim na pacientkino fantazijo o uničenju stavbe v času, ko je živel v svoji deželi, nato pa se spomnim, da sem v časopisu bral o eksploziji v mestu, kjer živi pacientka.) Včeraj bi se moral moj mož udeležiti predstavitve nove knjige nekega pisca in želel je, da grem z njim. Ampak nisem mogla ... čeprav mi je avtor pri srcu in mi je njegova knjiga všeč.

Prebrala sem prvi del in nekaj stvari v njem me nekako spominja na mojo preteklost: selitev iz ene dežele v drugo, imigracija, predniki, ki prihajajo iz oddaljenih dežel, ki govorijo različne jezike, in pa spori s starši. Vse to mi je zelo blizu.

Vendar pa je razlika med avtorjem in menoj, da se on še vedno bori z njimi – na tem mestu pomislim na starše pacientkinoga moža – pri meni pa ni tako. Pisateljevi starši se niso spremenili – knjigo so celo javno kritizirali – moji pa so se spremenili. Morda zato, ker razumejo, čeprav živijo daleč stran, kako sem trpela vsa tista leta. Oče mi večkrat telefonira, mi je bolj v podporo, mama pa mi je nehala govoriti, da ne smem imeti stikov z očetom in njegovo partnerko. Vendar pa me je avtorjeva

knjiga spomnila na vse spore iz starih časov, in nenadoma sem se spomnila neke določene scene, ki je spremenila naša življenja.

Nekega večera sem bila doma s svojim očetom, vzdušje je bilo prijetno, mirno in spokojno. Čakala sva na mamo, ki naj bi prišla in nama pripravila večerjo. Ko je prišla, naju je jezno pogledala in nama rekla, da nama nikoli več ne bo pripravljala večerje, da ni najina služkinja. In od tistega dne naprej je bilo vedno tako.

Od tega trenutka naprej mi pacientka poroča o številnih grozotah, od mrtvo hladnega travmatičnega dogodka do celega niza mikro travm, ki jih prežemajo nasilje in okrutnost.

Moja mama me je nenehno cukala za čop in me kaznovala, če sem se jokala in se tožila očetu. Pretepala me je s pasom, vendar nikoli, kadar je bila živčna, trdila je, da pretepanje ni tako učinkovito, kadar je živčna. Ko sem se na primer vrnila z nakupovanja, mi je mama povedala, da me bo pretepla s pasom, in potem sem morala poklekniti na karton, posut s soljo; to je počela redno. Ko sem nakupovala, me nikoli ni bilo strah, saj nisem vedela, kaj me bo čakalo, ko se bom vrnila domov.

Vendar pa nikoli nisem o tem nikomur govorila, in šele ko sem odrasla in se poročila, sem o tem govorila z možem in kasneje z očetom. Šele takrat sem izvedela, da je moj oče pretepal mojo mamo, in odkrila, zakaj me je kar naenkrat prenehala pretepati.

Pacientka se spominja, da se je pretepanje nenadno končalo, brez kakega posebnega razloga, in da se je pričela popolna hladna vojna.

A: Najbrž mora biti zelo boleče, pa hkrati tudi pomirjujoče, da mi lahko pripovedujete o tem, da se lastne preteklosti lotite, kot se pisatelj loti romana.

Razmišljal sem o tem, da vas vaša utrujenost in apatija varujeta pred preteklim trpljenjem.

E: In še vedno je veliko tega, kar nisem povedala, na primer tega, da ne moji ne moževi starši niso prišli na najino poroko.

A: Torej trpljenje še traja.

Poleg primernosti oziroma neprimernosti moje interpretacije, s katero sem po mojem mnenju zavzel očetovsko vlogo, v kateri sem poslušal pacientko z namenom, da ji pomagam zaceliti pretekle in sedanje rane, se zdi smiselno razmisliti o osebnih vzgibih, ki jih je ta seansa z Eliso vzbudila v meni. Prej sem dejansko uporabil izraz »nevarnost, da pride do identifikacijskih zapletov«.

Ko je Elisa govorila o knjigi, ki sem jo tudi sam bral tiste dni, sem čutil zelo močno povezanost med pacientkino, pisateljovo in mojo preteklostjo. Čutil sem nevarnost narcistične fascinacije nad družinskimi zgodbami – vključno s svojo – z oddaljenim začetkom, rastočo prepletenostjo in izginevanjem v širna prostranstva. Vendar pa je to fascinacijo spremljal tudi skupen spomin na preganjavico, katere sledi lahko najdemo v na začetku opisanih sanjah o Nemcih. Skupni intenzivni občutki bratske sokrivde, v kateri se najine subjektivne razlike porazgubijo.

Medtem ko so me zaposlovale te misli, se je nenadoma pojavila zgodba o materinem nasilju nad hčerko. Bratska lupina se je v trenutku razbila in zavedel sem se različnosti najinih zgodb, Elisine in moje. Vendar pa je tu še nekaj, sesutje narcistične idealizacije, sesutje mita. Kako je mogoče, da židovska mati pretepa svojo hčerko, jo bombardira in daje v nič? In kako sem bil lahko žrtev lastnega zanikanja in slepote ter pozabil ter zanemaril, da se nasilje odvija v vseh civilizacijah in vseh etničnih skupinah?

Predsodek o nadležni in ukazovalni židovski materi, kot jo predstavlja Woody Allen, se je umaknil in naredil prostor zgodbi o židovski materi iz oddaljenega sveta, ki nima v mojih fantazijah nič skupnega z mojo predstavo o pomirjujoči družinski romanci in besednjaku. Identifikacijski mehanizem tako v trenutku razbije dezidentifikacijski proces: nihče od naju nima nič s tem, in sam sem le

analitik, ki naj bi pomagal pacientki pri celjenju njenih ran. Tako so izginili vsi občutki pripadnosti in bratstva, ki sem jih čutil na začetku seanse.

Vendar pa sem prepričan, da nam lahko začasen umik od naše starševske vloge in privzemanje bratske vloge – s tem ko nam pacient/ka s svojo zgodbo omogoča odkrivanje lastnih časov in krajev iz naše lastne preteklosti, zaradi katerih lahko, tako kot v pričujočem primeru, čutimo, da imamo skupen izvor – pomaga, da smo resnično pri stvari in pacientu/ki omogočimo, da čuti moč in intenzivnost občutkov.

Ko razmišljam o Bionovi (starokopitni) interpretaciji – »Človek, ki mu je grozil, sem bil sam, njegov imaginarni dvojček ...« (1970: 25), ki ima v kontekstu transfera pomen maščevalnega analitika – sem mnenja, da lahko analitik igra tudi vlogo imaginarnega brata, ki je lahko priča realnosti nasilja in materine maščevalnosti, in očetu, ki je prišel na pomoč prepozno. Ko sem mislil, da nimam več ničesar opraviti s pacientkino zgodbo, sem izgubil svojo bratsko vlogo in se v tistem trenutku identificiral z očetom, ki je »izbirčno« odšel, ker mu je mati prenehala pripravljati večerjo in s tem opravljati svojo dolžnost! Morda je bil pri tem prisoten tudi moj strah, da bom predolgo ostal v zapleteni »bratski« vlogi (Kaes), ki spominja na staro simbiotično zatočišče, ki ga je pacientka iskala pri svojem stricu/bratu z Downovim sindromom.

Seznam literature

Algini M. L. (ur.) (2003). *Fratelli*. Rim: Borla.

Ambrosiano L. (2005). The analyst: his professional novel. *International Journal of Psychoanalysis*, 86.

Bion W. R. (1950). *Il gemello immaginario in Analisi degli schizofrenici e metodo psicoanalitico*. Rim: Armando, 1979.

Bion W. R. (1992). *Cogitations*. Rim: Armando, 1996.

Bourguignon O. (2003). Sibling complex e socialità umana. V Algini M. L. (ur.), *Fratelli*. Rim: Borla.

Calvino I. (1990). *Nevidna mesta, Grad prekrižanih usod*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Conrotto F. (2008). Presentazione. V Trapanese G. in Sommantico M. (ur.), *La dimensione fraterna in psicoanalisi*. Rim: Borla.

Corrao F. (1998). *Orme contributi alla psicoanalisi di gruppo, zv. 2*. Milano: Cortina.

Funari E. (1986). *Il doppio*. Milano: Cortina.

Gaburri E. (1986). Dal gemello immaginario al compagno segreto. V Funari E. (ur.), *Il doppio*. Milano: Cortina.

Gaburri E. in Ambrosiano L. (2003). *Ululare con i lupi*. Torino: Bollati Boringhieri.

Jaffè R. (2000). Presentazione. V Chapelier J. B. et al., *Il legame gruppale in adolescenza*. Rim: Borla, 2002.

Jaffè R. (2003). Comunicazione tra fratelli. V Algini M. L. (ur.), *Fratelli*. Rim: Borla.

Kaes R. (2008). *Il sibling complex*. Rim: Borla, 2009.

Kancyper L. (2004). *Il sibling complex*. Rim: Borla, 2008.

Macciò M. in Vallino D. (2004). V (predgovor) Kancyper L. *Il sibling complex*, Rim: Borla, 2008.

Neri C. (1995). *Gruppo*. Rim: Borla.

Trapanese G. in Sommantico M (ur.) (2008). *La dimensione fraterna in psicoanalisi*. Rim: Borla.

Vallino D. (2009). *Fare psicoanalisi con genitori e bambini*. Rim: Borla.

Nadaljnje branje

Anzieu D. (1975). *L'autoanalisi di Freud e la scoperta della psicoanalisi*, zv. 1 in 2. Rim: Astrolabio, 1976.

Freud S. (1887–1904). *Lettere a Whilelm Fliess 1887–1904*. Torino: Bollati Boringhieri, 1990.

Freud S. (1919). Il perturbante. V Freud S. *Opere*, zv. 9. Torino: Bollati Boringhieri.

Freud S. (1936). Un disturbo della memoria sull'Acropoli: lettera aperta a Romain Rolland. V Freud S. (1979). *Opere*, zv. 11. Torino: Bollati Boringhieri.

Klein M. (1950). *La psicoanalisi dei bambini*. Firenze: Martinelli, 1969.